

ТЕРМІН: ЛОГІЧНИЙ І ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Беляєва О.М., Роженко І.В.

Незважаючи на величезну кількість наукових праць та одноставне визнання терміна ключовим (концептуальним, інформативним, номінативним, тематичним) когезійним компонентом фахових текстів [7, с. 9], він залишається однією з найбільш невизначених і суб'єктивно оцінюваних категорій. На користь цього переконливо свідчить той факт, що донині не існує єдиного загальноприйнятого визначення терміна.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена усвідомленням того, що спеціальні найменування — це мовнопрофесійний інструмент, який: 1) забезпечує засвоєння системи вербалізованих фахових понять; 2) задовольняє позамовні запити користувачів; 3) виступає безпосередньою складовою процесів і функцій різних галузей діяльності людини [1; 2; 4; 7; 8; 9].

У ХХ ст. була сформульована низка теоретично постульованих ознак терміна — однозначність, відсутність синонімів, омонімії, короткість, стилістична нейтральність. Наприклад, О. Реформатський, писав, що “хороші” терміни повинні бути “обмежені” від полісемії, експресивності й тим самим від звичайних не термінологічних слів [6, с. 116]”. Позаяк термін визнається не лише членом функціональної підсистеми, але й загальної системи мови, він не може бути ізольований ні від інтралінгвального, ні від екстралінгвального впливів. Тому характеристики, постульовані до терміна, можуть розглядатися лише як провідна тенденція, яка на практиці ніколи не реалізується повністю [9; 10, с. 114].

Екзистенційні ознаки терміна характеризує триада **поняття ↔ термін ↔ слово (словосполучення)**. Логічні аспекти терміна зумовлені співвіднесеністю з науковим поняттям (спеціальні поняття як форма мислення, логічна форма думки віддзеркалюють суттєві ознаки вивчених предметів і явищ у певних галузях, що закріплено в їх назвах).

З огляду на те, що протягом останніх десятиліть усе більша кількість

дослідників відносить до термінів дієслова і прикметники, а ми принципово розрізняємо спеціальну лексику і термінологію, існує потреба звернутися до категорії “поняття”. У логіці “поняттям називається форма мислення, яка відтворює предмети і явища в їх істотних ознаках. ... поняття — це уявний образ предмета, його відображення [3, с. 25]”. Отже, поняття є логічною формою думки про предмет або явище. Поняття не може існувати, не втілюючись у вербальному засобі, саме тому поняття — категорія мислення — нерозривно пов’язане з мовним знаком — категорією мови, матеріальною дійсністю поняття. На відміну від уявлення, яке відтворює предмет (явище) у сукупності найрізноманітніших ознак, поняття відтворює лише його істотні ознаки, які “відображають природу предмета, його сутність і відрізняють його від усіх інших предметів [3, с. 25]”.

Невід’ємна ознака терміна — наявність дефініції — короткого визначення поняття або явища, яке відображає його істотні ознаки та розкриває його зміст. Услід за М. Володіною [1, с. 58], вважаємо, що саме дефініція забезпечує ефективність спеціальної комунікації, внаслідок чого терміни становлять собою одну з найбільш інформативних комунікативних одиниць.

Як одиниці мовної системи терміну притаманні всі релевантні лінгвістичні характеристики — написання та вимова, морфемний склад і словотворча будова, семантична структура тощо. Внаслідок цього термін підпадає під орфографічне, орфоепічне, акцентуаційне та граматичне унормування [5].

Як семіотична одиниця термін може існувати лише в системі, тому визначальна його характеристика — реалізація системних зв’язків з іншими термінологічними одиницями, внаслідок чого його основне призначення «транслювати» комунікантам один і той самий зміст, оскільки термін — це засіб збереження і трансляції спеціальної інформації [2; 8].

Таким чином, характеристики терміна, як найменування спеціального поняття, рівною мірою визначаються як логічними, так і лінгвістичними аспектами його нормативності.

Література

1. Володина М. Н. Психолінгвістический аспект термінологической номинации / М. Н. Володина // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. – 1996. – № 4. – С. 55–62.
2. Володина М. Н. Термин как средство специальной информации / Майя Никитична Володина. – М. : Изд-во Московского университета, 1996. – 64 с.
3. Жеребкін В. Є. Логіка / Василь Євсійович Жеребкін. – [6-те вид., стереотип.]. – К. : Знання, 2003. – 255 с.
4. Михайлишин Б. П. Комунікативний аспект української ринкової терміносистеми / Б. П. Михайлишин // Мовознавство. – 1998. – № 4–5 (188–189). – С. 64–67.
5. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. І. Радченко. – Харків, 2000. – 19 с.
6. Реформатский А. А. Введение в языковедение : [уч. для студ. филол. спец. высш. учебн. завед.] ; под ред. В. В. Виноградова / Александр Александрович Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 536 с.
7. Рибачок С. М. Термінологічна лексика як засіб когезії англomовного економічного тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / С. М. Рибачок. – Запоріжжя, 2005. – 23 с.
8. Торшина Л. М. Термин и терминология морского дела (к проблеме изучения и обучения) / Л. М. Торшина // Мова і культура : матеріали шостої міжнар. конф., 1998 р., Київ. Т. II : Культурологічний компонент мови / за заг. ред. д.філол.н., проф. С. Б. Бураго. – К. : Фонд гуманітарного розвитку “Collegium”, 1998. – С. 132–139.
9. Турчин В. В. Прагматика наукового терміна : [монографія] / Володимир Васильович Турчин. – Івано-Франківськ : Факел, 2004. – 227 с.
10. Українська термінологія і сучасність : [зб. наук. праць. / відп. ред. Симоненко Л. О.]. – К. : КНЕУ, 2003. – Вип. V. – 324 с.